

NIITYKASVIAAPINEN

POLKU MANSIKKAPAIKOILLE

**Perinnebiotooppien
esittelytilaverkosto -hanke**

Hyvä lukija,

Tämä on pieni opas niittyjen kasvien tunnistamiseen, joka on laadittu Polku mansikkapaikoille –hankkeen yhteydessä. Oppaaseen on koottu tavallisimpia huomionarvoisia niittykasveja, joista on esitelty kasvupaikka-, tuntomerkki- ja lähilajitietoja. Näiden lajien runsas esiintyminen kertoo yleensä arvokkaasta ympäristöstä, jota kannattaa vaalia. Joukossa on myös jokunen uhanalaistunut laji. Tämä opas on tehty sisäsuomalaisiin olosuhteisiin, joten muiden maamme osien omaleimainen lajisto on jäänyt teoksen ulkopuolelle.

Perinteisen maatalouden aikana ravinteet kulkeutuivat karjan lannan mukana niitymailta sekä metsistä ja soilta pelloille. Perinnebiotoopeilla vallitsi tällöin negatiivinen ravinnetalous. Vuosittaisten tulvien lannoittamia rantaniittyjä lukuun ottamatta niityt, hakamaat ja metsälaitumet olivat hyvin niukkaravinteisia kasvupaikkoja.

Niittykasvimme ovat vaatimattomia valonlapsia. Mitä vähemmän ravinteita on tarjolla, sitä suurempi on kukkien kirjo ja mitä enemmän ne saavat nauttia auringosta ja lämmöstä, sitä paremmin ne voivat. Niitylajit ovat sopeutuneet eri tavoin myös ajoittaiseen kuivuuteen sekä vuosittaiseen niittämiseen ja laiduntamiseen, joita ilman ne eivät juurikaan tule toimeen. Nykyisin monilla perinnebiotoopeilla ravinnevirta on kääntynyt negatiivisesta ravinnetaloudesta päinvastaiseksi. Pienikokoiset niitylajit ovat huonoja kilpailijoita ja jäävät nopeasti muun korkeamman kasvillisuuden jalkoihin, mikäli hoito päättyy tai alue pääsee rehevöitymään. Ne pystyvät sinnittelemään paikalla muutamia vuosia, mutta taantuvat vähitellen kadoten lopulta kokonaan. Hoitamattomilla paikoilla paksu kuloheinikko myös tukahduttaa alleen matalat niittykasvit ja estää niiden siementen itämisen ja siementaimien kasvun. Niittyjä hoidettaessa pienestä koosta on kuitenkin etua. Suurikokoiset kasvit menettävät niitettäessä ja laidunnettaessa enemmän massastaan ja taantuvat hoidon myötä vähitellen.

Perinnebiotooppien ja niitymäisten pientareiden jo lähes kadottua maaseutu- maisemastamme, niittyjen lajisto on joutunut ahtaalle. Ennen niin yleiset päivänkakkarat, ketoneilikat, ahomansikat ja kissankellot ovat vähentyneet rajusti ja monet lajit lähes kadonneet. Niitylajit ovatkin yksi maamme nopeimmin uhanalaistuvista lajiryhmistä. Ja kun kukat katoavat, katoavat myös niillä elävät lukuisat hyönteiset.

Antoisia niittykasvien löytöretkiä!

Toivottaa

Polku mansikkapaikoille -hankkeen väki

Hannele Kekäläinen, Länsi-Suomen ympäristökeskus

Anneli Heinonen ProAgria Etelä-Pohjanmaa

Maija Mussaari, Keski-Suomen ympäristökeskus

Pekka Ilén, ProAgria Keski-Suomen Maaseutukeskus

Johanna Alakerttula ja Marita Saksa-Lapikisto, Pirkanmaan ympäristökeskus

Riikka Söyrinki, ProAgria Pirkanmaan Maaseutukeskus

Piirroskuvat Susanna Alakarhu

Kuvat työryhmä, ellei toisin mainita

Taitto Ilona Yliniemi ja Maija Mussaari, Keski-Suomen ympäristökeskus

Kannen kuva Ilona Yliniemi

Tämä opas löytyy myös sivuilta www.ymparisto.fi/perinnemaisemamatkailu.

SISÄLLYSLYSLUETTELO

SANIAISET

Noidanlukot, <i>Botrychium</i>	4
Ahonoidanlukko, <i>Botrychium multifidum</i>	4
Ketonoidanlukko, <i>Botrychium lunaria</i>	4

KAKSISIRKKAISET

Aholeinikki, <i>Ranunculus polyanthemos</i>	5
Mäkitervakko, <i>Lychnis viscaria</i>	5
Ketoneilikka, <i>Dianthus deltoides</i>	6
Nurmitatar, <i>Bistorta vivipara</i>	6
Keto-orvokki, <i>Viola tricolor</i>	7
Pölkkyruoho, <i>Arabis glabra</i>	7
Vilukko, <i>Parnassia palustris</i>	8
Keväthanhikki, <i>Potentilla crantzii</i>	8
Ahomansikka, <i>Fragaria vesca</i>	9
Ahopukinjuuri, <i>Pimpinella saxifraga</i>	9
Keltamatara, <i>Galium verum</i>	10
Purtojuuri, <i>Succisa pratensis</i>	10
Ruusuruoho, <i>Knautia arvensis</i>	11
Kangasajuruoho, <i>Thymus serpyllum</i>	11
Silmäruoho, <i>Euphrasia</i>	12
Kissankello, <i>Campanula rotundifolia</i>	12
Harakankello, <i>Campanula patula</i>	13
Kurjenkello, <i>Campanula persicifolia</i>	13
Peurankello, <i>Campanula glomerata</i>	14
Hirvenkello, <i>Campanula cervicaria</i>	14
Kissankäpälä, <i>Antennaria dioica</i>	15
Päivänkakkara, <i>Leucanthemum vulgare</i>	15
Ahdekaunokki, <i>Centaurea jacea</i>	16
Kesämaitiainen, <i>Leontodon hispidus</i>	16
Huopakeltano, <i>Pilosella officinarum</i>	17
Kirkiruoho, <i>Gymnadenia conopsea</i>	17
Pussikämmekkä, <i>Coeloglossum viride</i>	18

YKSISIRKKAISET

HEINÄT JA SARAT

Hirssisara, <i>Carex panicea</i>	18
Mäkikaura, <i>Avenula pubescens</i>	19
Tuoksusimake, <i>Anthoxanthum odoratum</i>	19
Lampaannata, <i>Festuca ovina</i>	20
Jäkki, <i>Nardus stricta</i>	20

HAKEMISTO	21
-----------------	----

LÄHTEET	21
---------------	----

SANIAISET

Noidanlukot, *Botrychium*

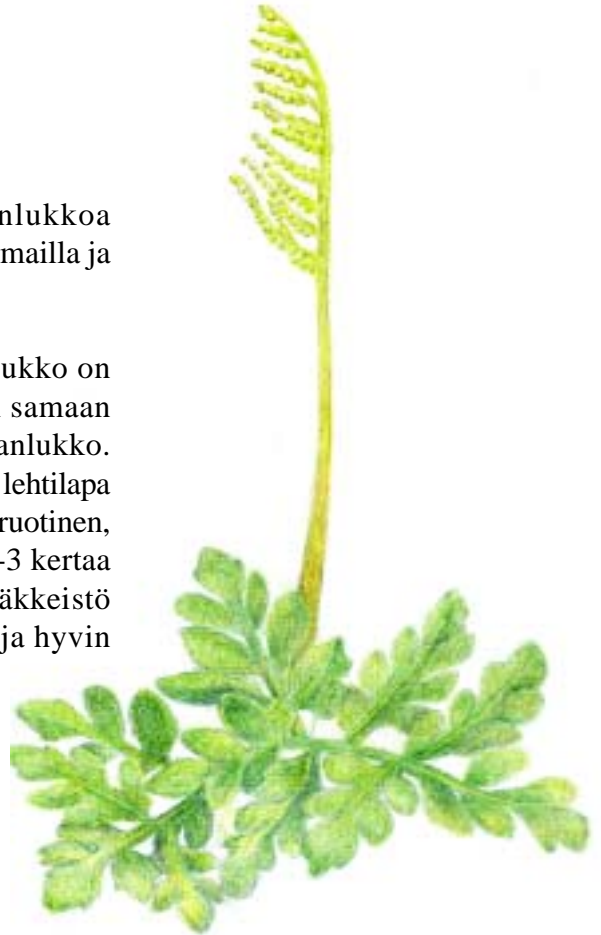
Noidanlukot ovat pieniä perinnebiotoopeille luonteenomaisia sanikkaisia. Lajeista tavallisimmat, aho- ja ketonoidanlukko, luokitellaan koko maassa silmälläpidettäviksi lajeiksi.

Ahonoidanlukko, *Botrychium multifidum*

Kasvupaikat: Ahonoidanlukkoa esiintyy hiekkaisilla laidunmailla ja kedoilla.

Tuntomerkit: Ahonoidanlukko on yleensä kookkaampi kuin samaan sukuun kuuluva ketonoidanlukko. Se on 10-25 cm korkea. Sen lehtilapa on talvehtiva, nahkea, pitkäruotinen, leveän kolmiomainen ja 2-3 kertaa parilehdykkäinen. Itiöpesäkkeistö on leveän kolmiomainen ja hyvin pitkäperäinen.

Ketonoidonlukko, *Botrychium lunaria*

Kasvupaikat: Ketonoidanlukkoa tavataan laidunnetuilla, matalakasvuisilla niityillä ja hakamailla sekä kuivilla, hiekkaisilla kedoilla.

Tuntomerkit: Ketonoidanlukko kasvaa monivuotisesta maanalaisesta varresta noin 5-25 cm korkean lehden, joka haarautuu monilehdykkäiseksi lapaosaksi ja haaraiseksi itiöpesäkkeeksi. Lapa on lyhytruotinen tai ruoditon ja pitkulainen. Lehdykät ovat viuhkanmuotoisia ja pyöreäkärkisiä.

KAKSISIRKKAISET

Aholeinikki, *Ranunculus polyanthemos*

Kasvupaikat: Aholeinikki kasvaa kuivahkoilla ahoilla, kedoilla, niityillä ja lehtoniityillä. Levinneisyydeltään laji on itäinen.

Tuntomerkit: Aholeinikki on monivuotinen, 20-80 cm korkea pystyvartinen ja tavallisesti monihaarainen. Laji on kalkinsuosija. Varren alaosa ja lehtiruodit ovat yleensä siirrottavakarvaisia. Lehtilapa on 5-sorminen ja lehdykät ovat syvään kapea-liuskaisia.

Lähilaji: Ulkonäöltään aholeinikki muistuttaa niittyleinikkiä, mutta sen kukat ovat isompia ja sen lehdet paljon hienommin liuskaisia kuin niittyleinikillä.

niittyleinikin lehti

Mäkitervakko, *Lychnis viscaria*

Kasvupaikat: Mäkitervakko kasvaa kallioilla, rinneniityillä ja kedoilla.

Tuntomerkit: Mäkitervakko on 20-40 cm korkea kohokkikasvi. Nivelvälit ovat yläosastaan tahmeita, johon lajinimikin viittaa. Varsi on pysty ja usein punertava. Lehdet ovat pitkiä ja tasasoukkia, laidoilta valkokarvaisia. Varsilehdet ovat ristikkäin vastakkaisia. Verson tyvellä on tiivis lehtiruusu.

Mäkitervakko muodostaa maavartensa haarojen avulla usein kasvustoja, jotka loistavat kukintana kesä-heinäkuussa punaisina. Kukat muodostavat melko ison ja pitkän terttumaisen kukinnon verson latvaan. Kukissa on viisi tummanpunaista, hammas- tai lovikärkistä terälehteä ja putkimainen verhiö.

Ketoneilikka, *Dianthus deltoides*

Kasvupaikat: Ketoneilikka kasvaa Etelä- ja Keski-Suomessa kuivilla niityillä, kivisillä mäenrinteillä, pientareilla ja tienvierillä. Laji luokitellaan valtakunnallisesti silmälläpidettäväksi.

Tuntomerkit: Ilman kukkia ketoneilikkaa on hentoutensa takia vaikea havaita, mutta helakanpunaiset, pienet kukat tekevät sen helposti näkyväksi. Ketoneilikka on noin 10-30 cm korkea, löyhästi mätästävä kasvi. Ketoneilikkakasvustot syntyvät tiheälehtisten, rönsymäisten haarojen ja pinnallisten, jopa puoli metriä pitkien juurenharojen avulla. Varret ovat pystyjä tai kohenevia ja yläosastaan haarovia sekä lyhyen karvan peitossa. Lehdet ovat tasasoukkia, kapeansuikeita ja ehytlaitaisia. Vain aurinkoisella säällä avoimena olevat kukat ovat yksittäin pitkien, hentojen perien päässä. Terälehdet ovat purppuranpunaisia ja hammaskärkisiä.

Nurmitatar, *Bistorta vivipara*

Kasvupaikat: Nurmitatar kasvaa koko maassa tuoreilla niityillä, pientareilla, avoimissa rehevissä metsissä ja letoilla.

Tuntomerkit: Nurmitatar on tavallisia niittymaiden huomionarvoisia lajeja. Sen lehdet ovat kapeita ja ehytlaitaisia ja varsi pysty ja haaraton. Kasvin pienet valkoiset kukat muodostavat pitkän ja kapean tähkän verson latvaan. Tähkän alaosassa on punaruskeita itusilmuja, joiden avulla kasvi lisääntyy. Itusilmut putoavat maahan ja niistä kasvaa uusia versoja. Erityisesti kosteina kesinä itusilmut saattavat itää ja kasvattaa pieniä lehtiä vielä ollessaan kiinni tähkässä. Kasvin latinankielinen nimi *vivipara* tarkoittaaakin eläviä poikasia synnyttävää.

Keto-orvokki, *Viola tricolor*

Kasvupaikat: Yksivuotinen keto-orvokki kasvaa kalliolla, kedoilla, hietikoilla, ahoilla ja pientareilla.

Tuntomerkit: Keto-orvokin tunnistaa hyvin kukistaan. Ne ovat tavallisesti sinipunaisia, joista ylimmät ovat väriltään tummimpia ja alin lähes valkoinen. Kasvin latinankielinen nimi *tricolor* viittaa kukan kolmivärisyyteen. Kukan keski-osassa on keltainen täplä sekä tummia mesiviittoja ohjaamassa pölyttäjähönteisiä mesivarastolle. Keto-orvokin lehdet ovat puikeita ja eri tavoin liuskaisia tai hampaisia. Varsi on pysty tai koheneva ja usein haarova.

Pölkkyruoho, *Arabis glabra*

Kasvupaikat: Pölkkyruoho kasvaa kuivilla paikoilla, tavallisesti asutuksen lähellä, ketorinteillä, kivikko- ja kalliokumpareilla sekä pientareilla.

Tuntomerkit: Pölkkyruoho on kaksivuotinen, 50-120 cm pitkä ristikkukkasveihin kuuluva ruoho. Varren tyvi ja aluslehdet ovat karvaisia, mutta kasvin yläosa on kalju. Varsilehdet ovat lukuisia, pystytköjä, nuolityvisiä ja ehytlaitaisia. Värittään lehdet ovat sinivihreitä. Kukat ovat pieniä ja vaaleankeltaisia ja sijoittuvat tähkämäisesti varren latvaan. Hedelmistö on pitkä ja monilituinen. Lidut ovat kapeita ja varrenmyötäisiä.

Vilukko, *Parnassia palustris*

Kasvupaikat: Vilukko kasvaa koko maassa kosteilla ja tuoreilla niityillä sekä rantaniityillä.

Tuntomerkit: Vilukko on 5-25 cm korkea, monivuotinen ja kalju ruoho. Aluslehdet ovat pitkäruotisia, puikeita, herttatyvisiä ja ehytlaitaisia. Varsi on lehdetön tai kaksilehtinen. Varsilehti on ruoditon. Vilukon kukat ovat suuria, 2-3 cm leveitä ja valkoisia ja niiden terälehdet ovat selvästi suonisia.

Keväthanhikki, *Potentilla crantzii*

Kasvupaikat: Keväthanhikki viihtyy maan eteläpuoliskolla tuoreilla niityillä että kedoilla.

Tuntomerkit: Keväthanhikki on monivuotinen ja juurakollinen 5-30 cm korkea ruohokasvi. Varret ovat rentoja tai kohenevia, sirottavakarvaisia ja punertavia. Lehdet ovat tavallisesti 3-sormisia, mutta aluslehdet voivat joskus olla 5-sormisia. Lehdykät ovat kärkipuolelta hampaisia, päältä lähes kaljuja ja alta vaihtelevan karvaisia. Kukinnossa on yleensä 3-10 kukkaa ja yksittäiset kukat muistuttavat niittyleinikin kukkaa. 8-10 mm:n pituiset terälehdet ovat kirkkaankeltaisia ja niiden tyviosassa on tavallisesti oranssinkeltainen täplä.

Lähilajit: Lajia muistuttavat mm. pientareilla ja pelloilla kasvavat peltohanhikki ja huhtahanhikki sekä niityillä, tuoreissa metsissä ja korvissa kasvava rätvänä. Peltohanhikki on kasvutavaltaan pysty ja kookkaampi. Aluslehdet ovat sillä vain kolmisormisia ja kukat kooltaan puolta pienempiä kuin keväthanhikilla. Myös huhtahanhikki on pystykasvuinen. Sen lehdet ovat alta tiheäkarvaisia ja harmaita ja kalpeankeltaiset terälehdet peltohanhikin kokoluokkaa. Rätvänän erottaa muista hanhikeista parhaiten kukan neljän terälehdän ansiosta. Muilla hanhikeilla terälehtiä on aina viisi.

Ahomansikka, *Fragaria vesca*

Kasvupaikat: Ahomansikka on ahojen, pientareiden, metsänreunojen, kallioke-tojen ja lehto- ja harjumetsien laji. Ahomansikka marjoo parhaiten aurinkoisilla ja lämpimillä hakamaarinteillä.

Tuntomerkit: Ahomansikka on 5-20 cm korkea, monivuotinen, rönsyllinen ruoho. Rönsyt voivat olla jopa kaksi metriä pitkiä. Lehdet ovat ruusukkeena varren tyvellä. Ne ovat pitkäruotisia, kolmisormisia ja alta hopeanharmaakarvaisia. Lehdykät ovat sahalaitaisia ja harvakarvaisia.

Lähilaji: Lajin voi sekoittaa vanhoissa pihossa viljelyjäänteinä ja -karkulaisena kasvavaan ukkomansikkaan. Ukkomansikka on kuitenkin ahomansikkaa selvästi kookkaampi ja kaksikotisena (hede- ja emikukat eri yksilöissä) se jää usein hedelmättömäksi. Myös sen marjat ovat kauttaaltaan sileitä ilman ahomansikan keltaisia pähkylöitä.

Ahopukinjuuri, *Pimpinella saxifraga*

Kasvupaikat: Ahopukinjuuri esiintyy melko runsaslukuisena pitkään laidunnetuilla tuoreilla ja vähän kuivemmillakin niityillä.

Tuntomerkit: Pukinjuuri on monivuotinen, 20-50 cm pitkä ruoho, jonka varsi on pysty, haarova ja ontto. Aluslehdet ovat säännöllisesti pari-lehdykkäisiä. Lehdykät ovat soikeita ja hammaslaitaisia. Kukkien teriö on pieni ja valkoinen ja muodostaa koiranputkimaisen kukinnon.

Lähilaji: Pukinjuuren erottaa muista saman suvun lajeista parhaiten lehtiensä perusteella. Esimerkiksi koiranputkella lehdet ovat kolmiomaisia ja porkkanamaisesti kolmeen kertaan pari-lehdykkäiset. Kuminalla lehdet ovat kapeat ja koiranputkeakin hienoliuskaisemmat

Keltamatara, *Galium verum*

Kasvupaikat: Keltamataraa esiintyy aurinkoisilla, kuivilla kedoilla, soraisilla ja kivisillä merenrannoilla sekä tienvierillä ja radanvarsilla.

Tuntomerkit: Keltamatara on 20-60 cm korkea kasvi, jonka varsi on pysty, vankka ja lähes liereä. Lehdet ovat pieniä, neulasmaisia ja kussakin kiekkurassa on tavallisesti kahdeksan lehteä. Lehti on laidoiltaan taakäännteinen ja alapinnaltaan karvapeitteinen. Voimakkaan keltaiset, tuoksuvat kukat muodostavat laajan, tiheäkukkaisen kukinnon. Useat lajin esiintymät ovat kuitenkin risteymiä, sillä keltamatara risteytyy helposti valkokukkaisen paimenmataran kanssa.

Lähilaji: Keltamataran erottaminen paimenmatarasta on hankalaa, sillä risteymä esiintyy usein itsenäisesti ilman kantalajeja. Risteymän varsi on kuitenkin selvästi 4-särmäinen ja hienokarvainen. Sen kukat tuoksuvat vain tuoreina ja ovat yleensä vaaleamman keltaisia kuin keltamataran.

Kuva: A. Uusitalo

Purtojuuri, *Succisa pratensis*

Kasvupaikat: Purtojuuri kasvaa tuoreilla ja kosteilla niityillä, rannoilla, kosteissa ja avoimissa metsissä sekä pellon- ja tienpientareilla. Kasvin levinneisyys painottuu Etelä-Suomeen.

Tuntomerkit: Myöhään elo-syyskuussa kukkiva purtojuuri on 30-60 cm korkea kasvi, jonka varsi on pysty ja haaraton tai yläosastaan haarova. Lehdet ovat suikeita tai soikeita ja ehyitä, tavallisesti ehytlaitaisia. Aluslehdet ovat isoja. Lukuisat siniset kukat muodostavat puolipallomaisia tiiviitä mykeröitä.

Lähilaji: Samannäköisestä ruusuruohosta lajin erottaa lehtien perusteella. Purtojuurella lehdet ovat ehyet, ruusuruoholla pariluiskaiset. Ruusuruoho on lisäksi karvainen ja sen mykeröt ovat purtojuuren mykeröitä litteämpiä ja väriltään sinipunaisia.

Ruusuruoho, *Knautia arvensis*

Kuva: R. Kivelä

Kuva: I. Yliniemi

Kasvupaikat: Ruusuruohoa esiintyy kevyiden hiekkamaiden kuivilla niityillä, kedoilla, pientareilla ja valoisisissa harjumetsissä.

Tuntomerkit: Ruusuruoho on 30-80 cm korkea monivuotinen ruoho. Sen haarova varsi on karheahkokarvainen toisin kuin purtojuuren. Lehdet ovat lyhytruotisia ja suikeita tai soikeita. Aluslehdet ovat ehyt- tai hammaslaitaisia ja varsilehdet tavallisesti pariliuskaisia. Kukat muodostavat litteitä vaalean sinipunaisia mykeröitä varren haarojen latvaan.

Ruusuruoho on levinnyt maahamme kaskiviljelyn mukana. Se lienee ollut kaskiviljelyksillä merkittävä rikkaruoho, mutta on nykyisin melko vähälukuinen. Laji on loppukesän parhaita hyönteiskukkia runsaan metensä ansiosta.

Lähilaji: Purtojuuri kts sivu 10

Kangasajuruoho, *Thymus serpyllum*

Kasvupaikat: Kangasajuruoho on harjujen, hiekkakankaiden, kallioiden ja ketojen kasvi, jota tapaa myös hiekkaisilta jokivarsilta sekä tie- ja ratapenkereiltä.

Tuntomerkit: Kangasajuruoho on tiiviitä mattoja muodostava puolivarpu, joka kukkii heinä-elokuussa. Punaiset – sinipunaiset kukat ovat tiheinä ryhminä verson pystyjen haarojen latvassa. Kasvin lehdet ovat vastakkaisia, pieniä, miltei soikeita tai tasasoukkia ja ehytlaitaisia.

Perhosista sinisiivet käyttävät kangasajuruohoa ravintokasvinaan. Lajin taantuminen on aiheuttanut väistämättä myös esimerkiksi muurahaissinisiiven ja harjusinisiiven harvinaistumisen. Myös useat luteet ovat riippuvaisia ajuruohosta.

Silmäruohot, *Euphrasia*

Kasvupaikat: Silmäruohot viihtyvät parhaiten matalakasvuisilla niityillä, kedoilla ja pientareilla.

Tuntomerkit: Kooltaan 5–20 cm:n korkuisen silmäruohon pienet saha-laitaiset lehdet ovat varrella vastakkain. Valkeat – vaaleansinipunaiset ja tummansinipunajuovaiset kukat ovat kasvulehtiä muistuttavien tukilahtien hangoissa verson kärjessä. Torvimaisen kukan neljästä terälehdessä ylin on lyhyt ja 2-halkoinen. Alin puolestaan pidempi, kolmiliuskainen ja sen tyvellä on keltainen täplä. Silmäruohot ovat puoliloisia. Ne tulevat toimeen myös yksinään, mutta voivat varastaa imujuurillaan toisilta kasveilta sekä vettä, kivennäisaineita ja sokereita omaan ylläpitoonsa.

Lähilaji: Kahden melko yleisen tanakka- ja ketosilmäruohon sekä harvinaiseksi käyneen ahosilmäruohon erottaminen toisistaan on vaikeaa, sillä lajit risteytyvät keskenään ja ovat hyvin samannäköisiä. Eri lajit voidaan erottaa toisistaan lähinnä lehden karvojen perusteella.

Kuva: A. Uusitalo

Kissankello, *Campanula rotundifolia*

Kasvupaikat: Kissankello kasvaa avoimilla niityillä, kedoilla, kallioilla ja tuoreissa metsissä. Runsaana esiintyessään se kertoo usein arvokkaasta perinne-biotoopista.

Tuntomerkit: Kissankello on 10-60 cm korkea, monivuotinen ruoho. Sen erottaa parhaiten muista kellokasveista kahdentyyppisten lehtiensä perusteella. Sen aluslehdet ovat ruusukkeisia, pitkäruotisia, munuaismaisia ja isohampaisia ja varsilehdet lyhytruotisia tai ruodittomia, kapeita ja ehytlaitaisia. Sen vaaleansiniset nuokkuvat kukat ovat harvana kukintona verson latvassa.

Lähilaji: Harakan- ja kurjenkello.

Harakankello,
Campanula patula

Kasvupaikat: Harakankello on hyvin yleinen niityillä, pientareilla, tienvarsilla ja kesantopelloilla sekä avoimissa metsissä. Se vaatii kasvupaikoiltaan valoisuutta, mutta sen maaperävaatimukset ovat väljät.

Tuntomerkit: Harakankellon erottaa kissan- ja kurjenkellosta kukistaan, jotka ovat paljon tummempia, violettiin vivahtavia, suipompityvisiä sekä syvemmin ja terävämmin liuskaisia. Sen kaikki lehdet ovat kapeita ja ehytlaitaisia. Kooltaan laji on hiukan kissankelloa kookkaampi, 25-80 cm.

Lähilaji: Kissan- ja kurjenkello.

Kurjenkello,
Campanula persicifolia

Kasvupaikat: Kurjenkello viihtyy parhaiten tuoreilla niityillä ja valoisissa, rehevissä metsissä eikä tule toimeen kovin kuivilla ja paahteisilla paikoilla. Kurjenkello on kissankelloa vaateliaampi ja eteläisempi laji.

Tuntomerkit: Kurjenkello on kooltaan 30-100 cm, pystyvartinen ja tavallisesti haaraton. Kukinto on 2-10-kukkainen terttu. Yksittäiset kukat ovat kooltaan 2-4 x 3-5 cm eli yli kaksi kertaa kookkaampia kuin kissankellolla. Väriltään kukat ovat kissankelloa vaaleampia. Tyvilehdet ovat suikeita, kärkeen päin leveneviä ja varsilehdet tasasoukkia.

Lähilaji: Harakan- ja kissankello.

**Peurankello,
*Campanula glomerata***

Kasvupaikat: Peurankello kasvaa tuoreilla niityillä, ahoilla ja pientareilla.

Tuntomerkit: Peurankellon varsi on vankka, pysty, haaraton ja tavallisesti pehmeäkarvainen tai lähes kalju. Lehtilapa on hienosahainen, tummanvihreä sekä pehmeä- ja vaaleakarvainen. Alemmat lehdet ovat pitkäruoaisia ja pyöreätyvisiä. Ylemmät lehdet ovat ruodittomia. Parhaiten lajin tunnistaa syvän sinipunaisista, kooltaan 2-3 cm:n suuruisista kukista, jotka ovat tiheinä ryhminä lehtihangoissa ja varren latvassa.

Lähilaji: Hirvenkello.

**Hirvenkello,
*Campanula cervicaria***

Kasvupaikat: Uhanalaista hirvenkelloa esiintyy pientareilla, rinieniityillä ja ahoilla.

Tuntomerkit: Hirvenkellon erottaa peurankellosta mm. kukkien, karvoituksen sekä lehtien muodon perusteella. Hirvenkellon kukat ovat lähes puolta pienempiä kuin peurankellolla ja väriltään vaaleansinisiä. Kukat muodostavat kasvin latvaan tiheän palomaisen kukinnon. Hirvenkellon varsilehdet ovat kapeita ja tasasoukkia. Kasvin varsi on pysty, haaraton ja ylänsä vankempi kuin peurankellon. Varsi on lisäksi jäykkäkarvainen ja monisärmäinen.

Lähilaji: Peurankello.

Kissankäpäle, *Antennaria dioica*

Kasvupaikat: Kissankäpäle kasvaa matalina mattoina kuivilla ja kuivahkoilla kankailla, kedoilla, ahoilla ja pientareilla koko Suomessa. Se viihtyy parhaiten valoisilla mineraalimaalaikuilla.

Tuntomerkit: Kissankäpäle on 5-30 cm korkea ja lähes kauttaaltaan tiheäkarvainen ruohokasvi. Pienten ruusukelehtien lapa on vastapuieka, pyöreäkärkinen, usein odallinen, alta tiheään valko-
karvainen ja päältä jokseenkin kalju. Varsilehdet ovat kapeita, vanukkeisia (tasaisesti ja lyhyesti tiheään takkukarvaisia) ja varrenmyötäisesti pystyjä. Kukat ovat tiiviissä, pienissä tassumaisissa mykeröissä, jotka ovat ryhmittyneet tiheäksi ryhmäksi. Mykeröitä on tavallisesti 2-8. Kissankäpäle on kaksi-kotinen kasvi, jonka hede- ja emikukat ovat eri yksilöissä. Hedemykeröt ovat leveitä ja niiden kehtosuomut ovat valkoisia. Emimykeröt ovat kapeita, korkeita ja vaaleanpunasuomuisia.

Päivänkakkara, *Leucanthemum vulgare*

Kasvupaikat: Päivänkakkara kasvaa koko Suomessa ahoilla, niityillä, kedoilla, pientareilla, tienvarsilla ja metsänreunoissa.

Tuntomerkit: Päivänkakkara on tavallisesti monivuotinen, 20-70 cm korkea asterikasvi. Varsi on tavallisesti haaraton tai niukkahaarainen. Alemmat lehdet ovat pitkärutuotisia, vastapuiekeitä ja isohampaisia. Ylemmät lehdet ovat lyhytruotisia tai ruodittomia, pitkulaisia ja isohampaisia. Kukat ovat yksinäisinä mykeröinä tai muutaman mykerön ryhmänä varren latvassa.

Kuva: I. Yliniemi

Ahdekaunokki, *Centaurea jacea*

Kasvupaikat: Ahdekaunokki kasvaa kuivilla niityillä, ahoilla ja pientareilla. Laji on levinneisyydeltään eteläinen, painoten lounaaseen.

Tuntomerkit: Ahdekaunokki on monivuotinen, 30-80 cm korkea ja vahvajuurakkoinen kasvi. Sen varsi on harvaan lyhytkarvainen, pysty, tanakka ja yläosastaan haarova. Lehdet ovat lyhytkarvaisia ja suikeita. Kukat muodostavat suuria, sinipunaisia mykeröitä, jotka ovat yksittäin verson haarojen latvassa.

Lähilaji: Ahdekaunokin erottaa tuoreemmilla niityillä, ahoilla ja pientareilla kasvavasta nurmikaunokista kukkamykeröitä ympäröivien suomumaisien ylälehtien perusteella. Ahdekaunokilla nämä kehtosuomut ovat vaaleanruskeita ja niiden kärki on viuhkamaisesti liuskainen/kalvomainen ja laidasta risainen. Nurmikaunokilla suomut ovat kärjestään tummanruskeita tai lähes mustia ja ripsireunaisia/kampamaisesti ripsiliuskaisia.

Kesämaitiainen, *Leontodon hispidus*

Kasvupaikat: Kesämaitiainen kasvaa harvinaisena tuoreilla niityillä ja kedoilla. Laji on saapunut meille idästä kaskikulttuurin myötä.

Tuntomerkit: Kesämaitiainen on 20-40 cm korkea kasvi, jonka parihalkoiset ja isohampaiset lehdet ovat tyviruusukkeena. Lehdet ovat tavallisesti karvaisia. Ruusukkeesta kohoaa haaraton yksimykeröinen ja tiheäkarvainen kukkavana. Voikukkaa muistuttava mykerö on n. 3 cm leveä.

Lähilaji: Kesämaitiainen muistuttaa suuresti mm. pihoilla ja pientareilla yleisenä kasvavaa syysmaitiaista. Syysmaitiaisella kukkavana on kuitenkin haarova ja kukkia on yleensä useita. Myös lehdet ovat syysmaitiaisella tavallisesti hiukan liuskaisemmat ja kaljut. Kesämaitiainen kukkii alkukesällä, kesä-heinäkuussa, ja syysmaitiainen vasta kesän loppupuolella, heinä-syyskuussa.

Huopakeltano, *Pilosella officinarum*

Kasvupaikat: Huopakeltano on kuivien ja paahteisten elinympäristöjen kasvi. Se vaatii runsaasti valoa ja ainakin kohtalaisen avointa kasvutilaa. Se on yleinen niityillä, pientareilla ja kallioilla mutta myös kuivilla kankailla.

Tuntomerkit: Huopakeltanon tuntee runsaasta karvapeitteestä ja keltaisesta, yksinäisestä kukkamykeröstä. Lehdet ovat ruusukkeena kasvin tyvellä ja ovat alta tiheään valkokarvaisia. Huopakeltano leittäytyy lehdellisillä pintarönsyillään laikkukasvustoiksi, jotka kukinta-aikana erotuvat mattomaisesti matalassa kasvillisuudessa.

Kirkiruoho, *Gymnadenia conopsea*

Kasvupaikat: Kirkiruoho on voimakkaasti taantunut lehtoniittyjen, hakamaiden ja metsälaidunten laji, jolle niittytalouden loppu merkitsi suurta kasvupaikkojen katoa. se luokitellaan maassamme uhanalaiseksi lajiksi.

Tuntomerkit: Kirkiruoho on tanakka tai hennohko, 20-50 cm korkea kämmekkäkasvi. Sen lehdet ovat 5-20 cm pitkiä, tasasoukkia, tylppiä ja täplättömiä. Kukat ovat tavallisesti yksivärisen punaisia, harvoin valkoisia.

**Pussikämmekä,
*Coeloglossum viride***

Kasvupaikat: Pussikämmekä kasvaa tuoreilla niityillä, lehdossa ja lehtomaisissa metsissä.

Tuntomerkit: Pussikämmekä on 10-30 cm korkea, monivuotinen ruoho. Lehtiä on tavallisesti kolme, alin on vastapuikea ja ylemmät suikeita. Kukat ovat vihreitä tai ruskehtavia ja sijoittuvat tähkämäisesti varren kärkeen. Vanhat yli-vuotiset ruskettuneet versot säilyvät usein pystyssä seuraavaan kesään.

YKSISIRKKAISET

HEINÄT JA SARAT

Saroja kasvaa Suomen luonnossa useita kymmeniä eri lajeja järvien rannoilta metsiin, soille ja perionnebiotoopeille. Kaikille saroille yhteistä on täyteinen, poikkileikkaukseltaan kolmiomainen varsi. Heinillä varsi on liereä ja ontto ja sen nivelkohdissa on täyteisiä solmuja.

Hirssisara, *Carex panicea*

Kasvupaikat: Hirssisara kasvaa kosteilla ja tuoreilla niityillä, lehtoniityillä sekä rannoilla. Se kuuluu myös lettomaisten soiden lajistoon.

Tuntomerkit: Hirssisara on noin 20-50 cm korkea ja sen kapeat sinivihreät lehdet ovat vartta selvästi lyhyempiä. Varren latvassa on yksi hedetähkä sekä yhdestä kolmeen emitähkää. Tähkät ovat pystyjä, harsuja ja pitkävälisiä. Tähkäsuomut ovat suippoja ja tummanruskeita.

Mäkikaura, *Avenula pubescens*

Kasvupaikat: Mäkikaura viihtyy eteläisimmässä Suomessa kedoilla, tienvarsilla ja ratapenkereillä sekä jonkin verran myös tuoreilla niityillä.

Tuntomerkit: Mäkikaura on 30-80 cm korkea, löyhästi mätästävä heinäkasvi. Sen lehdet ovat litteitä ja 2-7 mm leveitä. Tyvilehdet ja niiden tupet ovat karvaisia. Röyhy on 6-15 cm pitkä ja kapeahko. Tähtylät ovat hopean- tai sinipunaisen kirjavia ja kaksi tai kolme vihneisiä. Vihneet ovat 18-22 mm pitkiä ja erottuvat hyvin röyhystä.

Tuoksusimake, *Anthoxanthum odoratum*

Kasvupaikat: Tuoksusimake kasvaa sekä tuoreilla että kuivilla niityillä, jopa kalliojäkäliköillä ja letoilla. Pienikokoisena, heikkona kilpailijana se tarvitsee kohtalaista avoimuutta.

Tuntomerkit: Tuoksusimakkeen korsi on pysty tai koheneva. Lehdet ovat lyhyitä, litteitä ja vaaleanvihreitä. Kukinto on sukkulanmuotoinen, harsuhko tähkämäinen röyhy. Tuoksusimake kukkii jo touko-kesäkuussa, minkä jälkeen se nopeasti kulottuu kauniin kiiltävän vaaleanruskeaksi.

Lampaannata, *Festuca ovina*

Kasvupaikat: Lampaannata on yleinen koko maassa kuivilla niityillä, kuivissa kangasmetsissä, laitumilla, kallioilla ja tunturikankailla.

Tuntomerkit: Lampaannata on 15-40 cm korkea, tiheään mätästävä heinä. Sen lehdet ovat jäykkiä ja rihmamaisia. Lehtien tyvellä on kellanruskeita tai harmahtavia erikorkuisia tuppia. Röyhy on 3-10 cm, siro ja lyhythaarainen. Röyhyn haarat ovat kukinta-aikana siirrottavia, myöhemmin pystyjä.

Lähilaji: Jäkistä lajin erottaa ulkonäöltä lyhyempien lehtien ja pidemmän varren ansiosta. Lampaannadan lehdet eivät myöskään ole yhtä karkeat ja kovat kuin jäkillä.

Jäkki, *Nardus stricta*

Kasvupaikat: Jäkki viihtyy avoimilla niityillä, kedoilla ja luonnonlaitumilla sekä kallioilla radanvarsilla ja rantapalteilta.

Tuntomerkit: Jäkki on monivuotinen, 20-30 cm korkea ja tiiviisti mätästävä heinä. Sen lehdet ovat harjasmaisen kapeita, jäykkiä ja karkeita. Kukinto on 5-6 cm, toispuoleinen tähkä. Tähkylät ovat äimämäisiä, tummansinivihreitä tai vihreitä ja tiukasti kortta vasten painuneet. Siementen kypsyttyä helpeet sojottavat kampamaisesti sivulle.

Lähilaji: Niin ikään hyvin kapealehtisistä lampaannadasta ja metsälauhasta jäkin erottaa sinivihreän värin, tiiviin, mätäsmäisen kasvutapansa sekä lehtien karkeuden ja jäykkyyden ansiosta.

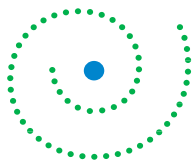

HAKEMISTO

Ahdekaunokki, <i>Centaurea jacea</i>	16
Aholeinikki, <i>Ranunculus polyanthemos</i>	5
Ahomansikka, <i>Fragaria vesca</i>	9
Ahopukinjuuri, <i>Pimpinella saxifraga</i>	9
Harakankello, <i>Campanula patula</i>	13
Hirssisara, <i>Carex panicea</i>	18
Hirvenkello, <i>Campanula cervicaria</i>	14
Huopakeltano, <i>Pilosella officinarum</i>	17
Jäkki, <i>Nardus stricta</i>	20
Kangasajuruoho, <i>Thymus serpyllum</i>	11
Keltamatara, <i>Galium verum</i>	10
Kesämaitiainen, <i>Leontodon hispidus</i>	16
Ketoneilikka, <i>Dianthus deltoides</i>	6
Keto-orvokki, <i>Viola tricolor</i>	7
Keväthanhikki, <i>Potentilla crantzii</i>	8
Kirkiruoho, <i>Gymnadenia conopsea</i>	17
Kissankello, <i>Campanula rotundifolia</i>	12
Kissankäpälä, <i>Antennaria dioica</i>	15
Kurjenkello, <i>Campanula persicifolia</i>	13
Lampaannata, <i>Festuca ovina</i>	20
Mäkikaura, <i>Avenula pubescens</i>	19
Mäkitervakko, <i>Lychnis viscaria</i>	5
Noidanlukot, <i>Botrychium</i>	4
Nurmitatar, <i>Bistorta vivipara</i>	6
Peurankello, <i>Campanula glomerata</i>	14
Purtojuuri, <i>Succisa pratensis</i>	10
Pussikämmekä, <i>Coeloglossum viride</i>	18
Päivänkakkara, <i>Leucanthemum vulgare</i>	15
Pölkkyruoho, <i>Arabis glabra</i>	7
Ruusuruoho, <i>Knautia arvensis</i>	11
Silmäruoho, <i>Euphrasia</i>	12
Tuoksusimake, <i>Anthoxanthum odoratum</i>	19
Vilukko, <i>Parnassia palustris</i>	8

LÄHTEET

- Hämet-Ahti, L. Et.al (toim.) 1998: *Retkeilykasvio*. Luonnontieteellinen keskusmuseo, Helsinki.
- Hämet-Ahti, L., S. Hinneri, A. Kurtto & S. Vuokko, 1992: *Maarianheinä, mesimarja ja timotei*.
- Suomen luonnonvaraisia kasveja. Otava, Keuruu. 350 s.
- Moen, J. (toim.) 1995: *Pohjolan kukat*. Luonnonkasvit värikuvina. Otava, Helsinki. 685 s.
- Salminen, P. & Kekäläinen, H. (toim.) 2000: *Perinnebiotooppien hoito Suomessa*. Perinnemaisemien hoitotyöryhmän mietintö. -Ympäristöministeriö, Helsinki. Suomen ympäristö 443: 39.
- Vuokko, S. (toim.) 2001: *Suomen luonto*. Kasvit I-III. WSOY.

ALUEELLISET
YMPÄRISTÖKESKUKSET

